

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	298
Land:	Afghanistan
Kilde:	Det svenske regerings kansliet, Utrikesdepartementet
Titel:	Mänskliga rättigheter i Afghanistan 2007
Udgivet:	27. marts 2007
Optaget på baggrundsmaterialet:	15. april 2008

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Afghanistan 2007

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Situationen för de mänskliga rättigheterna i Afghanistan förblir utomordentligt allvarlig.

Grova överträdelser såsom utomrättsliga avrättningar, tortyr, olaga frihetsberövande, våldtäkt, illegal expropriering av privat egendom, människohandel och olika former av trakasserier och diskriminering av till exempel kvinnor pågår alltjämt. Utgångspunkt för att förstå vidden och omfattningen av dessa övergrepp går tillbaka till den utbredda straffriheten. Den afghanska statsförvaltningens svaghet och avsaknaden av ett fungerande rättssystem bidrar till denna situation.

Bristen på respekt för de mänskliga rättigheterna är direkt kopplad till den dåliga säkerhetssituationen. Säkerhetsläget i Afghanistan har stadigt försämrats under de senaste åren. Under 2007 förlorade över 6 000 personer livet i strider och i attentat. Kriminaliteten i landet är omfattande och ofta mycket rå - mord, rån, våldtäkt och kidnappningar hör till vardagen. Kvinnor är särskilt utsatta. Den kriminaliserade ekonomin, i huvudsak baserad på narkotikahandel och smuggling, bidrar till den fortsatta instabiliteten i landet. I landets södra och sydöstra delar strider talibanrörelsen, knarkmaffiaorganisationer, klanmiliser och kvarvarande motståndsgroppar från landets inbördeskrig öppet mot de afghanska säkerhetsstyrkorna, de amerikanska koalitionsstyrkorna och den internationella säkerhetsstyrkan (ISAF). Men striderna är inte begränsade till dessa områden, - under 2007 har delar av västra, centrala och nordvästra Afghanistan också blivit föremål för stridigheter och en försämrad säkerhetssituation. . Attentat genomförs i hela landet, även i huvudstaden Kabul. Totalt har omkring 150 självmordsattentat genomförts i under 2007. Allt detta försvårar allvarligt insatserna för att återuppbygga upp Afghanistan, och främja en ökad respekt för de mänskliga rättigheterna.

Den försämrade säkerhetssituationen har lett till att arbetet med att avvärja det stora antalet illegala beväpnade grupper utanför regeringens kontroll i praktiken har avstannat. Säkerhetssituationen har på flera håll lett till att knarkbaroner och krigsherrar befäst och utökat sitt inflytande.

Bland de förbättringar som trots allt har skett under senare år kan nämnas att såväl president- som parlamentsval har genomförts (2004 respektive 2005) och att parlamentet sakta men säkert börjat finna sin roll. En aktiv mediesektor har utvecklats som granskar såväl parlament som president. En oberoende MR-kommission, Afghan Independent Human Rights Commission, AIHRC, har etablerats och den jobbar hårt med att försöka förbättra situationen för de mänskliga rättigheterna i Afghanistan.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Afghanistan har ratificerat konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering, konventionen mot tortyr och konventionen om barnets rättigheter. Under 2003 ratificerade Afghanistan även konventionen om avskaffande av alla former av diskriminering av kvinnor (CEDAW). Det fakultativa protokollet om enskild talerätt har dock inte ratificerats. Under våren 2004 ratificerades Romstadgan för internationella brottsmålsdomstolen (ICC). Afghanistan ratificerade under 2005 flyktingkonventionen från 1951 och det tillhörande protokollet från 1967. Landet har tillträtt barnkonventionens två tilläggsprotokoll om barn i väpnade konflikter och om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi.

Afghanistan har också gjort ett antal reservationer till några av de konventioner som de ratificerat. Dessa inkluderar tillämpningen av konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (CERD) och konventionen mot tortyr (CAT) avseende rätten för utomstående att undersöka påstådda brott, samt möjligheten att hänvisa dispyter till internationella domstolen i Haag. Afghanistan har också fogat reservationer till sin ratifikation av konventionen om barnets rättigheter (CRC).

Den nya regeringen i Afghanistan har hittills inte rapporterat om sina åtaganden på det sätt som konventionerna föreskriver. Sedan 2005 har det afghanska utrikesministeriet tillsammans med FN ett program för att utveckla kapaciteten att följa upp och rapportera om efterlevnaden.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekten för liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

En konsekvens av ett kvartssekels krig är att respekten för liv urholkats. Nästan utan undantag har parterna i de olika konflikterna begått mer eller mindre grova krigsförbrytelser vid något tillfälle. Många förövare innehar än i dag maktpositioner i samhället.

Den inhemska förvaltningen är svag och under uppbyggnad. På många platser i Afghanistan har vare sig statsmakten eller rättsväsendet någon närvaro., Där statsmakten finns representerad är den ofta mycket löst knuten till centralregeringen i Kabul. Det går därför knappast att påstå att statsmakten medvetet sanktionerar politiska mord eller avrättningar utan föregående rättsprocess. Trots det förekommer ett stort antal politiskt motiverade mord och utomrättsliga avrättningar, också begångna av personer med officiell ställning.

Det främsta problemet för den afghanska befolkningen är bristen på grundläggande säkerhet. Säkerheten i Afghanistan har fortsatt att försämrats under året. Rån, kidnappningar, våldtäkter, påtvingad prostitution och annan människohandel, godtyckliga arresteringar, tortyr och mord förekommer i det allmänt laglösa klimat som råder i landet. Fraktionsledare och lokala krigsherrar, inte sällan med kontakter i centralregeringen eller med egen officiell position inom centralregeringen, fortsätter att styra med vapenmakt och brutalitet ute i landet. Sammanblandningen mellan gärningsmannens offentliga och privata intressen gör att det ofta inte går att avgöra vad som utgör olaglig offentlig maktutövning och vad som utgör vanlig kriminalitet. I många fall saknas ett fungerande rättsväsende som kan utreda och beivra brott. I andra fall väljer företrädare för rättsväsendet att avstå från rättsliga åtgärder på grund av gärningsmannens politiska kontakter eller dennes etniska tillhörighet eller stamtillhörighet.

Till de tidigare problemen med kriminalitet kan läggas till ett ökande hot från talibanrörelsen och andra väpnade grupperingar. Många civila riskerar att hamna i skottlinjen mellan talibanerna och de afghanska säkerhetsstyrkorna och den internationella militära närvaron. Över 6000 personer har förlorat livet i strider och i attentat under 2007. Under året beräknas minst 130 000 människor ha tvingats fly sina hem på grund av striderna, , framförallt i de södra delarna av landet.

Krigsherrarnas privatarméer och andra beväpnade grupper försvårar det polisarbete som mödosamt håller på att byggas upp. Idag ingår över 50 000 poliser i den nya afghanska nationella poliskåren (ANP). Många av dem har tidigare tjänstgjort i milisförbanden och saknar den utbildning som behövs. Detta gäller i ännu högre grad för den förstärkningspolis (*auxiliary police*) som

rekryterats till fem provinser i syd och sydost. Polisen klarar ofta inte att skydda befolkningen mot hot eller våld från talibanerna. Ofta kan polisen inte upprätthålla säkerhet och ordning i de områden där beväpnade grupper är aktiva. Den har inte heller resurser eller makt nog att konfrontera dessa irreguljära grupper. Allt som oftast utgör själva polisen även ett säkerhetsproblem, korruption är omfattande och många polismän ägnar sig åt utpressning eller är behjälpliga vid narkotikasmuggling. Någon förbättring av säkerhetsläget är inte att vänta på vare sig kort eller medellång sikt.

Med stöd av det internationella samfundet började afghanska myndigheter under 2005 att avvärja de uppskattningsvis 130 000 personer som då ingick i beväpnade grupper utanför regeringens kontroll. På grund av den stadigt försämrade säkerhetssituationen och de kopplingar som finns mellan många av de illegala grupperna och politiska grupperingar i Kabul har detta arbete gått mycket långsamt och näst intill avstannat. 2007 lades strategin om och FN beslutade att först försöka avvärja de minsta och mest betydelselösa grupperna för att så småningom kunna ta sig an de större grupperna. Detta innebär att det fortfarande finns ett stort antal illegala väpnade grupper i landet.

Dödsstraff tillämpas. Ett moratorium från 2004 bröts i oktober 2007 när femton dödsdömda fångar avrättades.

För de frihetsberövade i statliga fängelser och häkten är situationen dålig. Tortyr förekommer i stor utsträckning trots ett formellt förbud. Uppgifter finns om att gripna dött under förhör. Fängelsestandarden i landet uppnår inte FN:s minimikrav. Förhållandena har ytterligare försämrats av att antalet fångar ökat lavinartat de senaste åren. Gripna, häktade och dömda delar i många fall celler. Enligt Amnesty International saknas på många ställen separata avdelningar för minderåriga och kvinnor. Detta innebär en stor utsatthet för dessa grupper.. Flertalet kvinnor i afghanska fängelser har dömts för så kallade moraliska brott enligt *sharia*. Kvinnors fängelsevillkor är ofta något bättre än mäns, men deras möjlighet till återintegrering i samhället efter frisläppandet är däremot närmast obefintlig. Många fruktar för sina liv. Utan familj är en kvinna i Afghanistan skyddslös, varför det normalt inte heller är möjligt för en kvinna att starta ett nytt liv genom att flytta till någon annan stad eller by. För många kvinnor återstår inget annat än tiggeri, prostitution eller ett liv i *maraston*, ett slags fattighus där de fattigaste samsas med mentalt sjuka, personer med funktionshinder och narkomaner. I de fall kvinnofängelser saknas hålls ofta kvinnor anklagade för brott i privata häkten, oftast i byäldstens hus, där det förekommer att de behandlas som fångar och tvingas att arbeta för familjen.

4. Dödsstraff

Dödsstraff förekommer i Afghanistan i enlighet med den nya konstitutionen och 1976 års brottsbalk. Även islamisk *hudood*-rätt stipulerar dödsstraff för bland annat mord, apostasi (avfall från islam genom konvertering till annan religion), äktenskapsbrott och våldtäkt utanför äktenskapets ramar. *Hudood*-rätten tillämpas till stor del även i fall då den inte överensstämmer med det formella juridiska systemet.

Idag finns drygt 300 dödsdömda fångar i det afghanska fängelsesystemet. Ett dödsstraff verkställdes i hemlighet 2004 (Abdullah Shah). Efter det införde Afghanistan ett moratorium på verkställandet av dödsdomar. Det moratoriet bröts *de facto* i oktober 2007 när femton dödsdömda fångar avrättades vid Pul-i-Charki fängelset i Kabul. Rättsprocessen vid flera av dödsdomarna har varit minst sagt bristfällig – enligt uppgift var minst fyra av de avrättade felaktigt dömda för brott de inte begått. En av de mest kriminellt belastade männen som skulle avrättas lyckades med hjälp av en muta flygga minuter innan avrättningen.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Krigsherrar och lokala befattningshavare fortsätter att hålla sig med privata fängelser där personer hålls fängslade, inte sällan med anledning av marktvister eller släkttvister. Enligt rapporter förekommer tortyr i dessa fängelser. Enligt den afghanska kommissionen för mänskliga rättigheter (AIHRC) har regeringen stängt de flesta sådana fängelser de senaste åren men problemet kvarstår.

Den amerikanskledda koalitionen har, i samarbete med afghanska myndigheter, fortsatt att söka efter personer som misstänks samarbeta med al-Qaida eller andra militanta grupper. Flera människorättsorganisationer har, liksom FN, riktat kritik mot att koalitionen inom ramen för dessa insatser på lösa grunder gripit personer misstänkta för att vara inblandade i terrorism. En stor del av fångarna på Guantánamo-basen har frihetsberövats i Afghanistan. Koalitionen har också egna fängelser i Afghanistan. Ett stort antal personer som av koalitionen klassificerats som ”*enemy combatants*” har frihetsberövats på obestämd tid utan att få vare sig frihetsberövandet eller sin folkrättsliga status prövad av domstol. Personer som har gripits av koalitionen och senare släppts, har vittnat om missförhållanden i fängelserna, till exempel långa tider i isolering eller utan sömn, påtvingad nakenhet samt stöld av egendom. Andra anklagelser som framförts mot koalitionen omfattar misshandel, hemfridsbrott och tortyr.

Under år 2006 har den internationella säkerhetsstyrkan ISAF utvidgat sitt ansvarsområde till att omfatta hela Afghanistan, vilket har inneburit att koalitionen roll stadigt minskat sedan dess. Den internationella styrkans närvaro grundar sig på ett mandat från FN:s säkerhetsråd och stöds också av den afghanska regeringen. ISAF:s uppgift är att assistera den afghanska

regeringen i dess upprätthållande av säkerheten i landet. Styrkan har inget polisiärt mandat eller egna fängelser. Kritik har i afghanska media riktats mot att ISAF i samband med att stridigheter orsakat förluster bland civila, något som man menat kunnat undvikas om större försiktighet iakttagits. Även president Karzai har kritiserat ISAF när civila förluster inträffat till följd av flygbombningar.

Den afghanska säkerhetstjänsten, NDS, fortsätter att driva arrestlokaler och häkten utan juridisk övervakning samt utan att ge Internationella Rödakorskommittén fullt tillträde.

Medan det inte finns några formella juridiska hinder som begränsar den personliga friheten, är de sociala och kulturella hindren närmast oöverstigliga, något som regeringen ännu inte gjort mycket åt. Majoriteten av Afghanistans kvinnor är av sociala och traditionsbundna normer dömda till något som närmast kan liknas vid livslång husarrest. Kvinnor kan enligt traditionen inte lämna hemmet utan makens eller faderns tillstånd. Situationen är något bättre för medelklassen i städerna. Det finns inga formella reserestriktioner i Afghanistan, utan rätten att fritt resa inom landet och utomlands garanteras i konstitutionen. För att en kvinna ska kunna resa krävs emellertid, förutom ett godkännande från hennes make eller fader, också att hon eskorteras av en nära manlig, i vissa sällsynta fall kvinnlig, anhörig, en så kallad *mahram*.

6. Rättssäkerhet och rättstatsprincipen

Trots de senaste årens utbildnings- och lagstiftningsarbete förblir Afghanistan i de flesta avseenden ett rättslöst land. Avsaknaden av ett fungerande rättssystem omöjliggör en oberoende och opartisk rättskipning och någon rättssäkerhet i gängse mening finns inte. Lagar i konventionell mening finns, men kunskapen om dem är begränsade. 80 procent av alla rättstvister löses utanför det formella rättssystemet, oftast via traditionella mekanismer som by- och klanråd som löser rättstvister på basis av en blandning av sharia och sedvanerätt. Kvinnans ställning i dessa traditionella rättsskipningssystem är mycket svag.

Transparensen i den juridiska processen har stora brister. Många domare och åklagare saknar formell juridisk utbildning. Gällande processlagstiftning följs sällan vid undersökningar, gripanden, rättegångar med mera. Det finns särskilda säkerhetsdomstolar som opererar utan någon som helst insyn. Korruptionen är utbredd och kontakter med makthavare, liksom egen militär eller ekonomisk makt, utgör närmast garantier för strafffrihet. Dessa förhållanden, frånvaron av starka statliga institutioner liksom frånvaron av en säker miljö för domstolar, juridisk personal, vittnen och brottsoffer bidrar också till att underminera rättssystemets kapacitet.

2006 fick högsta domstolen en mer professionell sammansättning och prästernas (mullor) dominans har minskat något. Samtidigt har riksåklagarämbetet fått ett nytt ledarskap och ett tydligt mandat att ta i tu med korruptionen, något som riksåklagaren valt att tolka på eget sätt. Många korrupta tjänstemän har inte åtalats istället har riksåklagaren haft en fejd med flera tv-kanaler som han anklagat för att visa omoraliskt och oislamiskt material.

En stor framgång är bildandet av ett oberoende advokatsamfund. I december 2007 skrev presidenten under lagen som möjliggör bildandet och i mars 2008 kommer advokatsamfundet ha sin första kongress och välja president. Hittills har 400 advokater registrerat sig. Antalet tros komma att växa. Men antalet praktiserande advokater i Afghanistan är mycket lågt.

Dessa reformer har hittills bara berört den centrala nivån. På lägre nivå, i provinser och distrikt, där flertalet mål avgörs och de flesta övergreppen sker, har några effektiva åtgärder ännu inte vidtagits. Behovet av strukturella reformer inom det juridiska systemet är stora. Fler kvalificerade tjänstemän och en fungerande administrativ och fysisk infrastruktur är förutsättningar för att kunna driva de juridiska processerna rättvist och effektivt. Befolkningens förtroende för de rättsvårdande institutionerna är mycket lågt. Kvinnors möjlighet att få sin sak prövad i domstol är avsevärt sämre än mäns.

Så kallade hedersmord - då en kvinna mördas av sina släktingar för att hon anses ha vanärat dem - förekommer. Trots anmälningar och påstötningar visar myndigheterna liten vilja att utreda sådana mord.

Den sedvanerätt som i praktiken ofta fungerar som det egentliga rättssystemet är en blandning av sedvana, klan- och stamrättsskipning och den traditionella muslimska *sharia* lagstiftningen. Den används särskilt ofta inom straff- och familjerättens område, ofta på ett mycket godtyckligt sätt. Tolkningen av *sharia* varierar i olika delar av landet och influeras av regionala varianter av oskriven sedvanerätt. Varje klan har sin egen tolkning av sedvanerätten och de flesta dispyter inom klanen eller byn löses av en lokal *jirga* (råd) som består av byåldersmän och andra som utses på grundval av sin ställning i stammen. Innehållet i gällande rätt är därför inte lätt att fastställa på förhand och resultatet blir ofta domslut som saknar förankring i såväl *sharia* som den formella lagen. I sista hand är det inte sällan lokala krigsherrar som avgör utgången av en rättsprocess. Inom denna tradition är betalning av blodspengar vanligt liksom att betala för ett brott ”med en flicka” ur den egna familjen/stammen.

Enskilda medborgare kan anmäla brott mot de mänskliga rättigheterna till *Afghanistan Independent Human Rights Commission* (AIHRC), landets centrala

offentliga organisation för de mänskliga rättigheterna. Kommissionen tar emot klagomål från allmänheten och försöker lösa dem genom förhandlingar, domstolsprocesser och klagomål riktade mot regeringen.

7. Straffrihet

Under decennier av krig har det rått straffrihet även för de grövsta brotten mot de mänskliga rättigheterna. Denna kultur av straffrihet lever i stor utsträckning vidare. Diskussionerna handlar dels om hur man ska förhålla sig till de brott som begåtts under decennier av krig, dels till de brott som begåtts sedan inrättandet av en övergångsregering och därefter, inklusive de brott som fortfarande ostraffat begås.

Frågan om hur man ska förhålla sig till krigsårens brott är ytterst känslig. Många av de utpekade krigsförbrytarna återfinns idag i ledande positioner i samhället - i regeringsställning, som regionala eller lokala makthavare, som polischefer eller i det nyvalda parlamentet. Under våren 2007 pressade fraktioner inom parlamentet igenom en amnestilag som i princip gav alla förövare från krigsåren full amnesti. Enda möjligheten att ställa någon till svars är om offer för brott mot de mänskliga rättigheterna på eget initiativ väljer att initiera en rättsprocess. Sannolikheten för att något sådant skulle lyckas är dock liten.

Presidenten har inte undertecknat lagen.

Flera rapporter och undersökningar visar att många afghaner är angelägna om att utpekade krigsförbrytare ska flyttas från sina nuvarande maktpositioner. Många stödjer också idén om att ställa de ansvariga inför rätta. Detta visades inte minst vid firandet av 60-årsdagen av FN-deklarationen om de mänskliga rättigheterna. Till detta firande hade en stor grupp kvinnor som fallit offer för brott mot de mänskliga rättigheterna under de senaste decenniernas krig bjudits in liksom flera företrädare för det civila samfundet. Tillsammans började de inför tv-kamerorna ställa presidenten och regeringen till svars för att så lite hade gjorts.

I det ramdokument som antogs vid en internationell konferens i London i januari 2006 om Afghanistans framtid, *Afghanistan Compact*, lades en treårig frist fast för att anta en plan om försoningsfrågor. Trots detta har framstegen i praktiken uteblivit. I avvägningen mellan att upprätthålla stabiliteten i landet och att ta itu med personer misstänkta för brott mot mänskligheten och de mänskliga rättigheterna har presidenten regelmässigt prioriterat det förra. Presidentens utnämningsspolitik reser flera frågetecken kring regeringens vilja att sträva efter god samhällsstyrning och förbättringar på MR-området. Ett tydligt exempel är guvernörsposterna. Flera kända före detta krigsherrar är i

dag guvernörer. Andra individer med blodigt förflutet, och bristande kompetens, förflyttas ständigt mellan ledande poster i olika provinser.

8. Yttrande-, tryck-, mötes- förenings- och religionsfrihet m.m.

Den nya konstitutionen slår fast att yttrandefriheten är oinskränkt. I praktiken är den emellertid beskuren på olika sätt, inte minst för att allt som kan tolkas som kritik av islam mycket väl kan leda till fängelse.

Endast runt 20 procent av befolkningen bedöms vara läskunnig. Ändå finns det gott om tidningar och tidskrifter, i dagsläget omkring 400 registrerade publikationer. Dessa är dock uteslutande koncentrerade till storstäderna och har minimal spridning ute på landsbygden där radio förblir den enda nyhetskällan. Nyligen presenterades en ny medialag i parlamentet som garanterar yttrandefriheten, men tillämpningen av lagen brister. Censur förekommer visserligen inte i formell mening, men försök förekommer och det finns en betydande känslighet för vad som kan uppfattas skada nationella intressen. Samtidigt finns tecken på att trycket på media från regeringshåll hårdnat i takt med att säkerhetsläget har försämrats. Ett exempel är när tidningen Cherog fick sina lokaler stormade av säkerhetstjänsten NDS för att de skrivit om en konspirationsteori kring den mördade Mjaheddinledaren Ahmed Shah Massoud. Det finns också en påtaglig känslighet mot allt som kan anses sprida omoral eller oislamiska budskap. Tolo-TV angrips regelbundet av parlamentariker för att de visar västerländska musikvideor och tv-kanalen har vid flera tillfällen fått sina lokaler genomsökta av både riksåklagaren och polisen.

Det finns inga restriktioner mot införsel av tidningar. Internetcaféer finns i Kabul och kabel-tv är tillåtet, trots upprepade försök från landets mullor att bannlysa vissa kanaler. Den utbredda fattigdomen utgör det kanske största hindret för afghaner som vill ta del av information från andra än inhemska källor. Progressiv media är ständigt utsatt för hot från fundamentalistiska grupper. Mord på journalister förekommer. I maj och juni 2007 mördades två kvinnliga journalister. Flera redaktörer har under de senaste åren också dömts till fängelse för blasfemi.

Afghanistan hamnar på plats nummer 142 av 169 listade länder i Reportrar utan gränsers ranking av pressfrihet under 2007 (2006 var placeringen 130). Undersökningen väger också in övergrepp som begås av upprorsrörelser, påtryckargrupper och andra icke-statliga aktörer.

Enligt konstitutionen är islam Afghanistans officiella religion. Omkring 99 procent av befolkningen är muslimer. Majoriteten (ungefär 85 procent) är sunnimuslimer, övriga shiamuslimer. Den shiamuslimska hazara-befolkningen har genom historien utsatts för systematisk diskriminering. Minoriteten av

ismaeliter och de små grupperna av hinduer och sikher i Afghanistan uppges också utsättas för diskriminering

I Afghanistan råder inte religionsfrihet. Icke-muslimer garanteras visserligen rätten att fritt utöva sin religion inom ramarna för vad som kan tolereras med hänsyn till ”allmän sedlighet och allmän ordning”. Missionerande verksamhet tillåts inte och muslimer tillåts inte heller konvertera till andra religioner. Enligt *sharia* är apostasi ett brott som bestraffas med döden. Ett fall som rörde stor uppmärksamhet var fallet med Abdul Rahman som i mars 2006 åtalades för att fjorton år tidigare ha konverterat till kristendomen. Rahman frigavs så småningom efter hårt tryck från det internationella samfundet. Han gavs asyl i Italien. Händelsen visar på en afghansk oförmåga att på djupet hantera konflikten mellan traditionella tolkningar av religiösa påbud och krav på respekt för mänskliga rättigheter.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Afghanistan saknar ännu en fungerande centralmakt. Den centrala förvaltningen har förstärkts men är ännu svag, och har ett otillräckligt inflytande i provinserna. Den lokala förvaltningen är ännu så länge ny och skör och måste ofta konkurrera med lokala krigsherrar och stamledare som har behållit ett stort inflytande genom såväl formella som informella maktstrukturer. Snarare än att marginaliseras har vissa krigsherrar via den politiska processen legitimerat och befäst sitt inflytande och sina positioner. De insatser som gjorts för att förbättra utnämningsspolitiken, professionalisera förvaltningen och ersätta korrumpade provinsguvernörer med dugliga ämbetsmän har hittills varit otillräckliga. I augusti 2007 inrättade presidenten IDLG (Independent Directorate of Local Governance). Det råder visst hopp om att denna myndighet kan ha ett positivt inflytande på reformeringen av statsförvaltningen.

För första gången sedan 1960-talet gick Afghanistans befolkning 2004 till valurnorna för att välja president. Året därpå genomfördes val till landets parlament och provinsförsamlingar. Valen var den sista punkten i uppföljningen av det avtal om Afghanistans politiska framtid som ingicks i Bonn i december 2001. Bonnavalet utgjorde den grundläggande planen för demokratisering och återuppbyggnad av Afghanistan under de första fyra åren efter talibanrörelsens fall och reglerade bland annat hur en ny konstitution skulle antas, att en kommission för mänskliga rättigheter skulle inrättas samt när de olika valen senast skulle genomföras.

Att man inte lyckats hindra krigsherrar att kandidera måste betraktas som valets största misslyckande. Då konstitutionen föreskriver att endast personer dömda för krigsbrott kan uteslås från att kandidera inkluderade kandidatlistan för parlamentet nästan varje namnkunnig krigsherre och knarkbaron. Den process

som skulle borge för att personer med kopplingar till illegala väpnade grupper ändå skulle diskvalificeras, lyckades endast utesluta ett 30-tal kandidater på dessa grunder. Efter valet återfinns därför en rad misstänkta krigsförbrytare bland parlamentets ledamöter. Även i presidentvalet ställde ett antal namnkunniga krigsherrar upp.

Det valsysteem som tillämpades 2005 för parlamentsvalen byggde på val av enskilda personer istället för av partier. Att över 5 700 personer kandiderade vittnade om ett stort intresse och en politisk pluralism. Systemet med *a single non-transferable vote* innebar dock samtidigt svårigheter för väljarna att veta vilken politik de egentligen röstade för. Denna särart har också bidragit till att parlamentet varit politiskt fragmenterat och utan klara majoritetsgrupperingar. Endast ett fåtal partigrupper har ännu bildats i parlamentet. Den starkaste är United National Front, en sammanslutning av före detta krigsherrar från Norra Alliansen.

Trots sina brister har det nya parlamentet spelat en positiv roll genom att bredda den politiska debatten i Afghanistan, fungera som en kanal för det missnöje som finns i många delar av landet, samt att agera som konstitutionell motvikt till den starka presidentmakten. Men parlamentet har en tendens att ta sig an breda tematiska frågor med mycket diskussion och lite resultat. Detta har lett till att den legislativa processen har blivit lidande. Sedan parlamentet inledde sin verksamhet har 162 propositioner presenterats för parlamentet från presidentpalatset och parlamentet självt har lagt fram åtta. Av dessa 170 propositioner har parlamentet funnit tid att behandla 56.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Afghanistan är ett av världens fattigaste länder. Mer än 25 års krig har ödelagt landet på resurser, infrastruktur, humankapital och allt annat som krävs för att normala ekonomiska aktiviteter ska kunna fungera. Drygt hälften av befolkningen står utan arbete.

Kvinnors rätt till arbete är på grund av rådande samhällsuppfattningar oerhört beskurna, endast i de större städerna förvärvsarbetar kvinnor i någon nämnvärd utsträckning. Deras arbetsmöjligheter begränsas också av att de systematiskt diskrimineras och av att de i högre utsträckning än män är analfabeter och saknar utbildning.

Vid sidan av jordbruk för självförsörjning, som sysselsätter de flesta människor i Afghanistan, står sannolikt den kriminaliserade ekonomin för den största andelen arbetstillfällen. Narkotikaproduktionen uppskattas ensamt svara för nästan hälften landets BNP. Cirka femton procent av befolkningen är involverad i opiumproduktionen. För bönderna är opiumvallmon, som sedan

kan förädlas till morfin eller heroin, den i särklass mest lönsamma grödan. Den näst mest lönsamma grödan är marijuana. Många bönder är för fattiga för att handla annat utsäde och har ingen möjlighet att låna pengar annat än från knarkbaronerna. Individer med höga poster i förvaltningen eller rättsväsendet utpekas ofta som inblandade i narkotikahanteringen. Förutom alla andra negativa effekter är en allvarlig konsekvens av narkotikahanteringen att den stör prismekanismerna i den lagliga delen av ekonomin. Detta försvårar investeringar och hindrar tillväxt.

Det försämrade säkerhetsläget är ett annat viktigt hinder för att människor kommer i arbete. 2006 kunde endast ca 44 procent av de pengar som avsatts för projekt i Afghanistan användas. Den bristande säkerheten var jämte den svaga administrativa kapaciteten den viktigaste orsaken till detta. I stora delar av södra och östra Afghanistan kan halva kostnaden för ett projekt gå åt till att upprätthålla säkerhet. Samtidigt anger många afghaner att bristen på reguljära lönearbeten är ett viktigt skäl till att unga män låter sig rekryteras av talibanerna då dessa betalar väl.

Till de större lagliga arbetsgivarna räknas de många internationella hjälporganisationer som finns i landet. Svenska Afghanistankommittén (SAK) är med sina 5500 afghanska anställda en av dessa.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Afghanistans hälsosektor fungerar dåligt. Bristerna är enorma. Det råder brist på läkare, sjukhus, mediciner och nödvändig utrustning. Spädbarnsdödligheten är världens högsta med ett genomsnitt på 165 avlidna barn av tusen födda. Mer än var fjärde barn upplever inte sin femårsdag. Den beräknade medellivslängden beräknades år 2007 vara kring 43 år.

Kvinnors tillgång till hälsovård är generellt sämre än mäns och på landsbygden saknar de ofta helt tillgång till sjukvård. Barnmorskor eller annan sjukvårdsutbildad personal bedöms bara biträda vid 13 procent av förlossningarna. En afghansk kvinna löper 60 gånger högre risk än en kvinna i ett i-land att dö av graviditetsrelaterade komplikationer. Mellan 1,5 och 2 procent av mödrarna dör vid varje förlossning. Bristen på kvinnliga läkare på landsbygden bidrar till detta, då det anses uteslutet att manliga läkare behandlar gynekologiska- och förlossningspatienter.

12. Rätten till utbildning

Enligt konstitutionen har alla afghaner rätt till utbildning. Verkligheten gör dock bristen på resurser att både flickor och pojkar endast i begränsad utsträckning har tillgång till fullgoda utbildningsalternativ. Efter omfattande

utbildningsinsatser beräknades nära sex miljoner barn gå i skola år 2007. Men omkring två miljoner barn står fortfarande utanför skolsystemet.

På grund av hot och attentat från talibanrörelsen har under åren 2006 och 2007 antalet barn som går i skolan börjat minska. Omkring 200 000 barn som tidigare gick i skola tros nu stå utan utbildning. Bara i landets södra och östra delar har mer än 200 skolor bränts ner och många fler står tomma för att barnens familjer har hotats eller läraren mördats. Bara under 2006 mördades ett tjugotal lärare och under 2007 har våldet mot lärare varit ännu mer utbrett. Inte bara lärare är måltavlor för talibanerna. I november 2007 mördades en femtonårig pojke för att han på sin fritid undervisat andra barn i engelska. Mord på flickor för att de bryter mot talibanernas förbud mot utbildning för kvinnor inträffar också regelbundet.

Den tidigare talibanregimens formella förbud mot flickors utbildning har nu, åtminstone formellt, bytts mot positiv särbehandling. I konstitutionen föreskrivs att staten ska utarbeta ett program för att aktivt stödja kvinnors utbildning. Konservativa värderingar påverkar dock fortfarande i hög grad flickors möjligheter till skolgång. Även den bristande säkerheten påverkar skolgången negativt. Många väljer att hålla sina barn hemma av säkerhetsskäl. Att familjer tillåter sina döttrar att vidareutbilda sig efter grundskolan är fortfarande ovanligt och på landsbygden förekommer detta mycket sällan. Afghanistan fortsätter därför att ha bland världens lägsta andel flickor på gymnasienivå omkring tio procent.

Analfabetismen är mycket utbredd. Läskunnigheten för vuxna kvinnor beräknas vara 12 procent och för vuxna män drygt 40 procent.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

En ökad handel – laglig och olaglig – och det internationella utvecklingsbiståndet har lett till ekonomisk utveckling. Men fattigdomen är fortsatt extrem – tidigare var den förkrossande.

Krig och skövling har gjort levnadsförhållandena i landet ytterst svåra. Ett fåtal lever i välmåga men majoriteten av landets befolkning lever under svåra och primitiva förhållanden, utan tillfredsställande boende eller tillgång till rent vatten. Bara fem procent av befolkningen beräknas ha tillgång till elektricitet. 2006 drabbades landet av omfattande torka vilket ledde till minskad avkastning i jordbruket och omfattande boskapsdöd. Många valde då att flytta inom landet, oftast in till storstäderna. Huvudstaden Kabul som för några år sedan hade en befolkning på knappt en miljon tros idag ha en befolkning på mellan tre och fyra miljoner.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Många rent juridiska framsteg har gjorts för kvinnans ställning sedan talibanstyrets fall. Den nya afghanska konstitutionen från januari 2004 stipulerar till exempel att kvinnor och män har samma rättigheter. Framstegen har dock fått endast begränsat genomslag i praktisk verklighet. Afghanistan har en lång väg att gå innan kvinnor kan åtnjuta de mest grundläggande rättigheterna. Det finns inget program för hur framstegen i lagstiftningen ska omsättas i praktiken och det bristfälliga rättsystemet saknar mekanismer för att försvara kvinnors rättigheter. De flesta kvinnor är inte medvetna om sina rättigheter. Många kvinnoorganisationer är främst inriktade på utbildning. Att hitta kvinnorrättsaktiva i det extremt patriarkala afghanska samhället är svårt. Den mest framträdande av dem, parlamentarikern Malalai Joya blev våren 2007 avstängd från parlamentet efter att ha uttalat sig kritiskt om krigsherrarna i parlamentet.

Det mest positiva inslaget i utvecklingen under de senaste åren är att kvinnorna deltar allt mer i det politiska livet. Omkring tolv procent av kandidaterna till parlamentet och åtta procent av kandidaterna till provinsråden var kvinnor. I parlamentet var 26 procent av platserna vikta för kvinnor, men flera kom in av egen kraft utanför kvoteringsystemet, trots betydande problem med säkerhet och finansieringen av sina kampanjer. I och med valen har de afghanska kvinnorna tagit ett avgörande steg in i det offentliga rummet. Cirka 40 procent av de röstande var kvinnor. Hur många av dem som kände sig fria att självständigt besluta hur de skulle rösta är inte känt, men oavsett var det kvinnliga deltagandet i valet ett viktigt steg framåt för att uppnå kvinnlig medverkan i de politiska processerna.

Listan över övergrepp mot kvinnor kan göras lång: våld och sexuella övergrepp i hemmet, tvångsäktenskap, barnäktenskap, människohandel, slavliknande förhållanden, systematisk diskriminering för att nämna några. Traditionella värderingar och en patriarkal samhällssyn gör att kvinnor i stor utsträckning förvisas till att leva sina liv inom hemmets väggar. Situationen varierar dock från område till område och mellan stad och landsbygd. Under talibanregimen fanns ett förbud mot att kvinnor förvärvsarbetade. Det förbudet har hävts, men i praktiken har inga större förändringar skett ännu och det finns få förvärvsarbetande kvinnor. Den allt sämre säkerhetssituationen har enligt AIHRC medfört att allt färre kvinnor vistas utanför hemmet. Att arbeta eller besöka basaren anses helt enkelt för farligt för kvinnor. Denna utveckling är nära kopplad till talibanrörelsens utbredning.

Våldet mot kvinnor är utbrett. Förekomsten av våldtäkter, olika former av kvinnomisshandel, så kallade hedersmord, misshandel i form av "brännskador", försvinnanden, kidnappningar med mera är omfattande. Kvinnomördare går oftast fria. Våldtäkter är svåra att dokumentera på grund av det sociala stigma som de omges av. Om den av kvinnan utpekade våldtäktsmannen inte fälls, kan kvinnan själv komma att ställas inför rätta för utomäktenskapliga förbindelser, vilket ärett brott enligt *sharia*. Våldtäkt inom äktenskapet betraktas inte som ett brott.

Den informella rättskipningen, som bygger på olika traditioner, seder och bruk som till skillnad från den formella ofta omsätts i praktiken, har ett enormt inflytande på afghanska kvinnor. Seden att rivaliserande klaner använder kvinnor och flickor som kompensation i samband med uppgörelser, eller för att reglera skulder av olika slag, har återuppstått efter talibanregimens fall. Exempelvis kan ett mord sonas med att den drabbades familj tilldelas en dotter från förövarens familj. Då överlämnandet inte i första hand sker i syfte att försonas, utan för att vanhedra förövarens familj, hålls dessa flickor och kvinnor under slavliknande förhållanden i det nya hushållet.

Det finns inte längre någon lag som tvingar kvinnor att skyla sig med en så kallad *burqa*, men den förblir traditionell klädsel för kvinnor från konservativa eller traditionsbundna familjer, det vill säga för majoriteten. Också det sociala trycket påverkar – inte ens en liberal familj vågar alltid låta familjens kvinnor gå ut utan *burqa*. Många kvinnor ser sig inte minst av säkerhetsskäl tvingade att bära denna klädsel.

Den stora majoriteten av kvinnor i fängelse är frihetsberövade på grund av anklagelser om utomäktenskapliga förbindelser.

15. Barns rättigheter

I ett land där livsvillkoren är närmast skoningslösa för alla, är de afghanska barnen särskilt utsatta. Decennier av krig har resulterat i flera generationer av barn som aldrig upplevt någon trygghet och aldrig fått någon utbildning. Barnadödligheten är enligt Unicef den högsta i världen och 20 procent av barnen dör före fem års ålder.

Barnarbete är vanligt förekommande, omkring en femtedel av alla barn tros arbeta på ett eller annat sätt. Barn arbetar ofta från och med sex års ålder med allehanda uppgifter, bland annat väver de mattor, vaktar djur, hjälper till i hemmet eller samlar ved. Den oberoende afghanska kommissionen för de mänskliga rättigheterna (AIHRC) försöker sedan 2006 få till stånd en minimiålder om 15 år för arbete. Barnarbete är enligt den afghanska konstitutionen förbjudet och lagar finns men de efterlevs inte.

Ett fåtal minderåriga uppges sitta fängslade. Straffbarhetsåldern höjdes 2005 från 7 till 12 år. AIHRC har sedan dess arbetat på att få tillstånd en höjning av straffbarhetsåldern till 14 år i enlighet med barnkonventionens mål. Parlamentets underhus antog en höjning till 18 år för pojkar och 17 år för flickor, men förslaget är för närvarande blockerat i överhuset.

Sexuell exploatering liksom handel med barn för såväl tvångsarbete som för sexuella ändamål förekommer. Några uppmärksammade fall där barn blivit offer för människohandel har lett till att en kommission för handel med barn har satts upp inom arbetsministeriet.

Barnsoldater förekom på alla sidor under inbördeskriget och ungdomar under 18 år ingår fortfarande i olika milisförband runt om i landet, liksom i talibanrörelsen. Afghanistan uppges ha fler minor per capita än något annat land i världen och barn löper en särskild risk att skadas eller dödas av landminor och oexploderad ammunition.

Lagen föreskriver att flickor måste vara 16 år och pojkar 18 år för att ingå äktenskap, men i praktiken varierar detta. Ansiktsbehåring ses som ett tecken på att en pojke uppnått mogen ålder för att gifta sig. Pojkar och flickor tvingas gifta sig med någon som familjen valt åt dem. Barnäktenskap är vanligt förekommande och flickor så unga som sju år lovas ibland bort till män som kan vara 30-40 år äldre än de själva. Enligt en studie som det afghanska kvinnoministeriet och en afghansk kvinnoorganisation gjort, gifts ca 57 procent av de afghanska flickorna bort innan de fyllt 16 år. Änkor tillåts endast att gifta om sig om den tilltänkte är den avlidne makens bror eller kusin.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urbefolkningar

Det finns mer än tjugo olika etniska grupper i Afghanistan, varav den största är pashtunerna. Andra större etniska grupper är tadjiker, uzbekier och hazaras medan de mindre minoriteterna inkluderar aimaqer, turkmener, balocher samt farsiwaner och nuristaner. Traditionellt har landet styrts av pashtunska härskare. Talibanrörelsen är en i huvudsak pashtunsk rörelse.

Frågan om landets etniska sammansättning är politisk känslig. Parterna till Bonn-avtalet bad FN att skyndsamt genomföra en folkräkning. Folkräkningen kommer om säkerheten tillåter det att genomföras i augusti 2008.

Det vore missvisande att hävda att staten explicit sanktionerar diskriminering av etniska eller religiösa minoriteter, men få praktiska åtgärder vidtas för att förhindra den. I praktiken skiftar diskrimineringen av etniska och/eller

religiösa grupper från område till område beroende på lokala sedvänjor. Generellt kan dock sägas att hazarabefolkningen, som ingår i landets shiamuslimska del, diskrimineras av landets övriga, sunnimuslimska befolkning.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Öppen homosexualitet förekommer inte och homosexuella samlag är förbjudna enligt *sharia*. Det finns inget rättsligt skydd mot diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet.

18. Flyktingars rättigheter

Åren av konflikter tvingade över sex miljoner afghaner på flykt utomlands, medan uppskattningsvis 1,4 miljoner blev internflyktingar. Talibanregimens fall och den efterföljande fredsprocessen har lett till en stor flyktingåtervandring, framför allt från Pakistan och Iran, där attityden mot flyktingarna har på senare tid hårdnat. Ungefär fyra och en halv miljoner flyktingar har till dags dato återvänt.

Överenskommelser mellan de pakistanska respektive iranska myndigheterna och UNHCR har lett till ett organiserat program för frivillig repatriering. Under 2007 började dock iranska myndigheter deportera afghanska flyktingar. Iran uppger att de kommer att deportera alla kvarvarande afghanska flyktingar under 2008. Nästan en miljon afghanska flyktingar tros finnas i Iran. I samarbete med UNHCR har Pakistan börjat registrera och utfärda ID-kort till den afghanska befolkning som fortfarande finns i landet. Denna tillåter dem att stanna i landet till 2009. Nära tre miljoner afghanska flyktingar tros finnas i Pakistan.

Även EU har lanserat ett pilotprojekt för återvändande, *Return, Reception, Reintegration of Afghan Nationals in Afghanistan* (RANA). I programmet ingår assistans vid ankomsten till Afghanistan för såväl frivilligt återvändande som avvisade asylsökande. Sverige har hittills inte deltagit i RANA.

Ett stort problem för de återvändande flyktingarna är möjligheten till försörjning. Ett annat stort problem är konflikter om egendom, som aktualiseras av återvändandet.

Afghanistan har inte tillträtt 1951 års flyktingkonvention.

19. Funktionshindrades rättigheter

De afghanska myndigheternas resurser för att tillgodose funktionshindrades särskilda behov är små och de riktade åtgärder som görs utförs främst av inhemska och utländska enskilda organisationer som FN, Röda korset och Svenska Afghanistankommittén.

Miljontals minor ligger kvar i marken sedan krigsåren och dessa fortsätter skörda offer. FN samordnar ett stort minröjningsprogram och utbildning om riskerna med minor. Internationella hjälporganisationer bistår de drabbade med proteser, medicin och rehabilitering.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Bland de internationella organisationer som är verksamma på mänskliga rättigheters område i Afghanistan märks särskilt den New York-baserade *Human Rights Watch*.

En rad afghanska organisationer är också på olika sätt aktiva i arbetet för mänskliga rättigheter: bland annat *Afghan Professional Alliance for Minority Rights*, *Cooperation Center for Afghanistan*, *Afghan Women Lawyers and Professional Association* samt en afghansk avdelning av *International Human Rights Law Group*. Efter att länge ha varit i en utsatt ställning är det civila samhället i Afghanistan kan numera klassas som jämförelsevis svagt. Den offentliga oberoende afghanska kommissionen för de mänskliga rättigheterna (AIHRC) har också attraherat mycket av den kompetens inom mänskliga rättigheter som finns i landet.

AIHRC är den centrala organisationen för mänskliga rättigheter i Afghanistan, med huvudkontor i Kabul och satellitkontor i alla större regionala centra. Kommissionens är ett offentligt organ vars konstitutionella mandat är att övervaka situationen, undersöka brott och stödja nationella institutioner i utvecklingen mot respekt för mänskliga rättigheter. AIHRC har elva kommissionärer och ungefär 400 anställda och har med åren växt till en stark organisation som kännetecknas av integritet och professionalism, om än med regionala skillnader vad gäller kapacitet.

I sin ombudsmannaliknade roll tar kommissionen emot klagomål från allmänheten och försöker lösa dem genom förhandlingar, domstolsprocesser och klagomål riktade mot regeringen. Kommissionen publicerar också årligen flera rapporter och uttalanden om MR-situationen och medverkar i lagstiftningsprocessen genom dialog med ministerierna och lobbying i parlamentet. De flesta afghanska myndigheter och tjänstemän förefaller så långt de kan efterkomma kommissionens önskemål, om inte av någon djup respekt för mänskliga rättigheter, så åtminstone för att undvika onödiga politiska problem.

AIHRC utsätts regelbundet för påtryckningar och hot från mujaheddinledare och konservativa krafter i landet.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

FN:s sammanhållande organ för Afghanistan är *United Nations Assistance Mission in Afghanistan* (UNAMA). UNAMA:s mandat omfattar både politiska och biståndsinriktade uppgifter, inklusive samordning av det internationella samfundets insatser för humanitär hjälp och återuppbyggnad. En särskild rådgivare för mänskliga rättigheter ingår i UNAMA.

EU:s särskilde representant för Afghanistan, Francesc Vendrell, har ett kontor i Kabul som också hyser en rådgivare för mänskliga rättigheter och genusfrågor (jämsliddhet).

En rådgivande grupp för frågor rörande mänskliga rättigheter etablerades i februari 2003, bestående av representanter för regeringen, givarländer, FN-organ och AIHRC.

Sverige ger finansiellt stöd till AIHRC:s verksamhet samt till upprättandet av ett självständigt advokatsamfund.